

Jan Neruda - Přivedla žebračka na mizinu

1875

Chci psát událost smutnou, ale hledí mně do očí co veselá iniciálka obličej páně Vojtíškův. Obličej tak zdravě svítivý a do červena lesklý jako nedělní pečínka, politá čerstvým máslem. A takhle k sobotě - pan Vojtíšek holil se jen v neděli -, když už mu bílé vousy po kulaté bradě zas řádně vyrazily a jako hustá smetana se skvěly, zdál se mně být ještě hezčí. Také vlasy jeho se mi líbily. Neměl jich mnoho, začaly pod okrouhlou pleší na skráních a byly už přešedly, ne více stříbrny, nýbrž již až lehýnce zas do žluta, ale byly jako hedváb a vlály tak hebce kolem hlavy. Pan Vojtíšek nosil totiž čepici vždy jen v ruce a pokryl se, leda když měl přejít prostorou sluncem příliš praženou. Vůbec se mně pan Vojtíšek líbil velmi, jeho modré oči zářily tak upřímně, celá jeho tvář byla jakoby kulatým, upřímným okem.

Pan Vojtíšek byl žebraček. Čím byl předtím, to nevím. Ale žebračkem musil být dle toho, jak byl po Malé Straně znám, již dlouho, a podle svého zdraví mohl jím být ještě dlouho, vypadal jako buk. Jak byl té doby stár, tak asi vím. Jednou jsem ho viděl, když vybelhav se drobným krůčkem svým po Svatojanském vrchu vzhůru do Ostruhové ulice, přistoupil k policajtu panu Šimrovi, který opřen o zábradlí pohodlně se tu slunil. Pan Šimr, to byl ten tlustý pan policajt. Tak tlustý, že šedivý jeho frak byl pořád na puknutí a hlava jeho odzadu vypadala jako několik jitrnic, vypocujících sádlo - račte odpustit. Lesklá přilba kývala se mu na velké hlavě při každém pohnutí, a když se rozběhl za nějakým tovaryšem, který bez ostychu a proti všem zákonům přes ulici si přešel s hořící dýmkou v ústech, musil pan Šimr přilbu honem vzít do hrsti. Tu jsme se pak my děti smály a tančily po jedné noze, ale jakmile se na nás podíval, hned zas jakoby nic. Pan Šimr byl Němec ze Šluknova; žije-li dnes ještě - doufám v boha, že ano -, sázím se, že mluví posud a zrovna tak špatně česky jako tenkrát. „Nu a vidíte,“ říkal, „já se tomu naučil za rok.“

Pan Vojtíšek vzal tenkrát modrou svou čepici pod levé rameno a vjel pravíci hluboko do kapsy dlouhého, šedivého svého kabátu. Přitom pozdravit zívajícího pana Šimra slovy „Pomahej pánbůh!“ a pan Šimr salutoval. Šťastně pak vylovil pan Vojtíšek skromnou svou tabatěrku z březové kůry, vytáhl za kožené poutko svrchní dno z ní a podal panu Šimrovi. Pan Šimr si šňupnul a pravil: „Už jsou voni taky asi hezky starej. Kolikpak mají?“

„Inu,“ usmíval se pan Vojtíšek, „bude tomu už věru osmdesát let, co mne otec pro obveselení mysle na světlo vydal.“

Pozorlivý čtenář zajisté se diví, že směl žebraček pan Vojtíšek mluvit s panem policajtem jen tak po sousedsku a tento že mu ani nevykal, jakž by nějakému venkovanu nebo jinému zcela mu podřízenému člověku arci najisto byl učinil. A k tomu ještě třeba si pomyslit, čím tenkrát policajt byl! To nebylo ledabylo které číslo od jedné do šesti set, to byl pan Novák, pan Šimr, pan Kedlický a pan Weisse, kteří v střezení naší ulice za den se vystříдали. To byl malý pan Novák ze Slabec, který nejraděj postál před kupeckými krámy, kvůli slivovici; tlustý pan Šimr ze Šluknova; pak pan Kedlický z Vyšehradu, zamračený, ale dobrosrdečný; a konečně pan Weisse z Rožmitálu, velký, s neobyčejně dlouhými, žlutými zuby. O každém se vědělo, odkud je, jak dlouho ve vojště sloužil a kolik má dětí; na každého jsme se my „sousedské“ děti věšely; on znal každého, muže i ženy, a matkám dovedl říci vždy, kamže se dítě jejich zaběhlo. A když roku 1844 pan Weisse následkem požáru v Renthauze vypuklého zemřel, šla mu na pohřeb celá Ostruhová ulice.

On ale nebyl pan Vojtíšek arci také obyčejným žebračkem. On si ani vlastního žebračkého zevnějšku nehleděl tak přísně, vypadal dosti čistě, alespoň na počátku téhodne; šátek na krku byl vždy pořádně uvázán, na kabátě byla sice někde záplatka, ale ne jako kus přibitého plechu a také ne z příliš různobarevné látky. Za týden prožebračal se vždy celou Malou Stranou. Měl všude přístup, a jakmile zaslechla hospodyně venku jeho měkký hlas, nesla mu hned ochotně svůj trojník. Trojník, půl dobráku, to bylo tentokráte dosti mnoho. Od rána žebračal až k polednímu, pak si zašel k sv. Mikuláši na půldvanáctou. Zde u kostela nežebračal nikdy, ba on dřepících zde žebraček ani si nevšimnul. A pak si zašel někam se najíst, věděl, kde po řadě mu

nechají plný hrnek od oběda. Bylo cos volného a klidného v celém jeho bytí a konání, něco takového, co as Storma přimělo k jeho dojemně komickému výroku: „Ach könnt' ich bettetn geh'n über die braune Haid!“

Jen hostinský v našem domě, pan Herzl, mu nedal nikdy trojníku. Pan Herzl byl muž trochu dlouhý, trochu skoupý, ale takto ušel. Místo penízu přesypal mu z piksly své vždy trochu tabáku. Tu pak - bylo to vždy v sobotu - měli pokaždé stejný rozhovor.

„Achach, pane Vojtíšku, máme to zlé časy.“

„Baže máme, a nebudou lepší, dokud si zámecký lev nesedne na vyšehradskou houpačku.“

Mínil lva na svatovítské věži. Přiznám se, že mně to tvrzení páně Vojtíškovy vrtávalo mozkiem. O tom jsem slušným způsobem a co rozumný mladý muž - byl jsem tenkrát již osm let stár - ovšem nemohl pochybovat ani na okamžik, že zmíněný lev může právě tak jako já o pouti jít přes Kamenný most až na Vyšehrad a zde si také sednout na známou krouživou houpačku. Ale jakže z toho mají vzejít lepší časy, to jsem nechápal. -

*

Byl překrásný den červnový. Pan Vojtíšek vyšel z kostela sv. Mikuláše, posadil si čepici na hlavu, co ochranu proti sálajícímu slunci, a šel pomalu přes nynější Štěpánské náměstí. U sochy svaté Trojice se zastavil a usedl na schod. Kašna za ním zvučně šplounala, slunce hrálo, bylo tak příjemno! Patrně obědval dnes někde, kde stolovali až po dvanácté.

Sotva si byl usedl, zvedla se jedna ze žebraček od dveří mikulášského kostela a šla tímtež směrem. Té říkali „baba miliónová“. Jiné žebračky slibovaly, že pánbůh darovanou jim almužnu zaplatí stotisíckrát, ona šla hned do „miliónů a miliónů“; proto také paní oficiálka Hermannová, která chodila ke všem licitacím po Praze, dávala almužnu jí jedině. Miliónová šla rovně kdy chtěla a kulhala kdy chtěla. Teď šla rovně a přímo k panu Vojtíškovy u sochy. Plátěné suknice se jí kolem suchých hnátů plandaly skoro bez zašustění, do čela silně stažená modrá plachetka kývala se nahoru dolů. Její obličej byl mně vždy děsně protivný. Samá drobná vráska jako tenounké nudličky, sbíhající se ke špičatému nosu a ústům. Oči její byly žlutozelené jako u kočky.

Přistoupila až poblíž pana Vojtíška. „Pochválen buď pán Ježíš Kristus,“ zašpoulila ústa.

Pan Vojtíšek kývnul na znamení, že souhlasí.

Miliónová usedla na druhý konec schodu a kejchla. „Br!“ podotkla, „já nemám slunce ráda, když na mne svítí, musím kejchat.“

Pan Vojtíšek nic.

Miliónová stáhla plachetku nazad a bylo vidět celý její obličej. Očima mhourala jako kočka v slunci, teď byly zavřeny, teď zasvítily pod čelem jako dva zelené body. Ústa její stále sebou škubala; když se odevřela, bylo vidět napřed nahoře jediný zub, celý černý.

„Pane Vojtíšku,“ začala zas, „pane Vojtíšku, já vždycky říkám, kdybyste chtěl!“

Pan Vojtíšek mlčel. Obrátil jen obličej k ní a díval se jí na ústa.

„Vždycky říkám: ano, kdyby pan Vojtíšek chtěl, ten by nám moh povědít, kde jsou dobří lidé.“

Pan Vojtíšek nic.

„Copak se tak upřeně na mne díváte?“ ptala se Miliónová po chvílce. „Copak je na mně?“

„Ten zub! - Divím se, proč máte ten jeden zub!“

„Ach ten zub!“ vzdychla a pak dodala: „To víte, že ztráta zubu znamená vždy ztrátu jednoho dobrého přítele. Už jsou všichni v hrobě, kdož mně přáli a se mnou to upřímně mínili, - všichni. Jen jeden ještě zbyl - ale nevím o něm - nevím, kde je ten dobrý přítel můj, kterého mně milostivý bůh postavil ještě na cestu života. Ach bože, já jsem tuze opuštěná!“

Pan Vojtíšek hleděl před sebe a mlčel.

Něco jako úsměv, jako radost přelítlo obličejem žebraččiným, ale bylo to ošklivé. Zešpičatila ústa, celý obličej jaksi se jí stáhnul do rtů jako do šťopky.

„Pane Vojtíšku!“

„Pane Vojtíšku, my dva bychom mohli být ještě šťastni. - Tadyhle se mně pořád o vás zdálo, já myslím, že pánbůh tomu tak chce. - Vy jste tak samotný, pane Vojtíšku, nikdo vám

neposlouží. - Vy máte všude přízeň, máte tuze moc dobrých lidí. - Vidíte, já bych se k vám přistěhovala. Kus peřin mám –“

Pan Vojtíšek mezitím pomalu vstával. Už tu stál rovně a pravicí si narovnával kožené stínidlo své čepice. „Radš utrejch!“ vyhrknul konečně a obrátil se bez pozdravu.

Kráčel pomalu k Ostruhové ulici. Dvě zelené koule svítily za ním, až zmizel za rohem.

Pak si Miliónová stáhla plachetku až po bradu a seděla dlouho nepohnutě. Snad usnula.

*

Divné zvěsti začaly se najednou šourat Malou Stranou. A koho se dotkly, škrabal se za uchem. „Pan Vojtíšek,“ znělo často v rozpacích a za chvíli zas jsi slyšel: „Pan Vojtíšek!“

Brzy jsem zvěděl všeho. Pan Vojtíšek prý nebyl ani chud. Pan Vojtíšek prý měl tam za vodou, na Františku, dva domy. To prý ani není pravda, že bydlí pod Hradem někde v Brusce.

Blázný si dělal z dobrých malostranských sousedů! A po tak dlouho!

Nastala rozhořčenost. Mužští se zlobili, cítili urážku, styděli se, že byli lehkověrní.

„Darebák!“ pravil jeden.

„Je pravda,“ rozumoval druhý, „viděl ho někdo žebrat v neděli? To byl nejspíš doma, ve svých palácích, a jedl pečeně.“

Ženské ještě váhaly. Dobrá tvář páně Vojtíškova zdála se jim přec příliš upřímná.

Ale přišel dodatek zvěsti. On prý má také dvě dcery a ty prý dělají slečny. Jedna prý má lajtnanta a druhá chce jít k divadlu. Nosí jen samé rukavičky a jezdí do Stromovky.

To rozhodlo i u ženských. Takřka ve dvakrátě čtyryadvaceti hodinách byl osud páně Vojtíškův zjinačen. Všude ho ode dveří odbývali, že jsou „zlé časy“. Kde míval obědy, slyšel, že „dnes nic nezbylo“, nebo: „Jsme chudí, měli jsme jen hrách, to není pro vás.“ Uličníci kolem něho poskakovali a pokřikovali: „Domácí pán! Domácí pán!“

Byl jsem v sobotu před domem a viděl blížícího se pana Vojtíška. Pan Herzl stál jako obyčejně v bílé své zástěře mezi domem, opřen o kamennou veřej. Mimovolně, v nevysvětlitelném strachu jakéms jsem vběhl do domu a skryl se za silná vrata. Kolem stěžejí viděl jsem blížícího se pana Vojtíška dobře.

Čepice se mu v rukou třásla. Nepřicházel s jasným úsměvem jako jindy. Hlava byla sklopena, nažloutlé vlasy zčuchány. „Pochválen buď pán Ježíš Kristus,“ pozdravoval obyčejným hlasem. Přitom se mu hlava povznesla. Tváře jeho byly bledy, oko jakoby dřimotou potaženo.

„To je dobře, že jdete,“ mýnil pan Herzl. „Pane Vojtíšku, půjčte mně dvacet tisíc. Nebojte se, že přijdete o ně, budou na dobré hypotéce. Mohl bych teď koupit dům tady vedle U labutě –“

Nedomluvil.

Panu Vojtíškovi vyhrnuly se slzy náhle proudem. „Vždyť jsem – vždyť jsem -,“ zavzlykal, „já byl po celý život tak poctivý!“

Potácel se přes ulici a sklesl u zdi pod zatačkou k Hradu. Hlavu položil na kolena a štkal hlasitě.

Vrazil jsem do pokoje k rodičům, třesa se na celém těle. Matka stála u okna a dívala se přes ulici. Ptala se: „Copak mu řekl pan Herzl?“

Hleděl jsem upřeně oknem tam na plačícího pana Vojtíška. Matka vařila právě svačinu, ale každý okamžik přistoupila také k oknu, vyhlédla ven a zavrtěla hlavou.

Najednou vidí, že pan Vojtíšek pomalu se zdvihá. Rychle ukrojila krajíc chleba, položila jej na hrnek s kávou a spěchala ven. Volala, kývala z prahu, pan Vojtíšek neviděl a neslyšel. Šla až k němu a podávala mu hrnek. Pan Vojtíšek díval se němě na ni. „Zaplať pánbůh,“ zašeptal konečně a pak dodal: „Ale teď nemůžu nic polknout.“

*

Víc pan Vojtíšek na Malé Straně nežebral. Za řekou ovšem také nemohl chodit od domu k domu, neznali ho tam lidé a neznali policajti. Usadil se na Křížovnickém plácku u podloubička klementinského, zrovna naproti vojenské strážnici, která stávala u mostu. Vídal jsem ho tam pokaždé, když jsme v prázdné čtvrteční odpůldne zašli si na Staré Město podívat se na výlohy

ryneckých kněhkupců. Čepice ležela před ním dnem na zemi, hlava byla vždy svěšena k prsoum, v ruku držel růženec, nevšímal si nikoho. Pleš, tváře, ruce neleskly a nečervenaly se více jako před nedávnem, zežloutlá kůže se byla scvrkla do šupinatých vrásek. Mám, nemám to říci? - ale proč bych to neřekl, že jsem se netroufal přímo k němu, že jsem se plížil vždy kolem pilíře, abych mu mohl čtvrtěni své jmění, šajnový groš, odzadu hodit do čepice a pak rychle utéci.

Pak jsem ho potkal jednou na mostě; vedl ho policajt na Malou Stranu. A pak jsem ho nespatriil už nikdy.

*

Bylo mrazivé únorové jitro. Venku ještě šero, okno samý tlustý, květnatý led, v němž se oranžově odrazil svit z protějších kamen. Před domem zaharašil vozík a zaštekali psi.

„Doskoč mně pro dva žejdlíky mlíka,“ velela matka. „Ale zaobal si krk.“

Venku stála mlíkařka na vozíku a za vozíkem stál policajt pan Kedlický. Kus lojové svíčky svítil tiše v čtyřhranné, skleněné lucerně.

„Cože, pan Vojtíšek?“ ptala se mlíkařka a ustála ve vrtění vařečkou. Ono bylo mlíkařkám sice ouřadně zapovězeno užívat vařečky na děláni smetanové parády, ale pan Kedlický byl muž dobrosrdečný, už jsem to řekl.

„Ano,“ odpověděl, „našli jsme ho po půlnoci na Oujezdě vedle kanonýrských kasáren. Byl nadobro zmrzlý a dali jsme ho do umrlčí komory ke Karmelitánům. Měl jen rozedraný kabát a kalhoty, ani košile neměl.“

(Stary) Renthau – měšťanský dům na Malé Straně

zajít si ke sv. Mikuláši na půldnanáctou – na mši v půl dvanácté

Theodor Storm – německý básník (1817 – 88), současník Nerudy – Ach kéž bych žebraje moh' přes hnědou step jít!

licitace – dražba

lajtnant (leitnant) – vojenská hodnost - poručík

trojník – drobná mince

šajnový groš – znehodnocená papírová měna rakouská, měl hodnotu tří krejcarů

NERUDA, Jan. *Povídky malostranské*. 2. vyd. Praha: Orbis, 1951, Přivedla žebráka na mizinu. str. 105 - 113.

- 1) Kde se povídka odehrává?
- 2) Kdo ji vypráví? Kolik mu je let?
- 3) Jak pan Vojtíšek vypadal na začátku a jak na konci?
- 4) Jaký byl pan Vojtíšek?
- 5) Kdo o něm začal šířit pomluvy?
- 6) Proč?
- 7) Jaké pomluvy se šířily? Které působily na mužské a které na ženské?
- 8) Jaké to mělo důsledky?
- 9) Co zlomilo pana Vojtíška psychicky?
- 10) Do jakého funkčního stylu povídka patří?
- 11) Který dva slohové postupy byly použity?
- 12) Povídka má tragikomický nádech. Vyhledej prvky obou poloh.
- 13) Jak je povídka stará? Jak je možné, že její jazyk není ani dnes zastaralý (knižní, archaický)? („je živý“)
- 14) Které špatné vlastnosti jsou v povídce kritizovány?

Řešení:

- 1) V Praze na Malé Straně.
- 2) Autor, bylo mu 8 let.
- 3) Na začátku vypadal zdravě, s červenými tvářemi, šedým strništěm, šedivými (s odstínem do žluta) delšími hebkými vlasy a pleší, čistý a upravený. Bylo mu 80 let, ale byl čiperný. Na konci byl unavený, bez jiskry v oku a bez úsměvu, neupravený, kůži měl seschlou, šupinatou a vrásčitou. Byl netečný.
- 4) Byl přátelský, usměvavý, kamarádil i s policajty, uctivý.
- 5) Žebračka baba miliónová.
- 6) Odmítl ji, nechťel si ji vzít (žít s ní), ani jí prozradit, kde jsou dobří lidé, kteří mu dají při žebrotě najíst.
- 7) Že není chudý, ale majitel dvou domů (působilo na muže) a má dvě povýšené dcery (na ženy).
- 8) Přestali mu věřit, přestali s ním soucítit, odmítali mu dát almužnu a najíst.
- 9) Žádost hospodského o půjčku.
- 10) Umělecký styl.
- 11) Popis a vypravování (ukázkové – úvod – zápletka – rozřešení – závěr).
- 12) Komické prvky – žebrák – čistý, upravený, oblíbený, spokojený (idylický začátek). Tragické – jeho zbytečná smrt, způsob jeho smrti (tragický konec).
- 13) 137 let; psal jazykem moderním, současným (rozhodně ne knižním) a současně spisovným - psal pro široké vrstvy – jazyk musel být srozumitelný, současně chtěl vzdělávat – psal jazykem kvalitním.
- 14) Hamižnost, závist, mstivost, nekritičnost – důvěra v pomluvy, lakota.